

KÖZTES-EURÓPA
Társadalomtudományi folyóirat
A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei

XVI. évfolyam 2. szám, 2024/2. szám

№ 36.

KÜLÖNLENYOMAT

GULYÁS LÁSZLÓ:
ANTANT – BRIT, FRANCIA, OLASZ
ÉS USA – TÁBORNOKOK ÉS TISZTEK
MAGYARORSZÁGON 1918–1921.

GULYÁS LÁSZLÓ

egyetemi tanár, habil.

Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására, Szeged főigazgató,
Szegedi Tudományegyetem, állományon kívüli kutató,
professor, Virtual institute for Central-Europe Research, Szeged, Hungary
University of Szeged, researcher

ORCID: 0000-0001-5751-2945

email: laszlo.gulyas65@gmail.com

ANTANT – BRIT, FRANCIA, OLASZ ÉS USA – TÁBORNOKOK ÉS TISZTEK MAGYARORSZÁGON 1918–1921.

*ALLIED – BRITISH, FRENCH, ITALIAN, AND US – GENERALS AND
OFFICERS IN HUNGARY, 1918–1921.*

ABSTRACT

Between 1918 and 1921, numerous British, French, Italian, and American soldiers visited Hungary and played varying roles in shaping Hungarian history. As editors, it was a key question to decide which of these soldiers deserved an individual entry in Volume VII/2 (Foreign Soldiers). In this study, we present a 3–4 sentence summary of the activities of the soldiers selected for inclusion in the volume.

Keywords: first world war, treaty of Trianon, Versailles peace-system, the occupation of Hungary

Kulcsszavak: első világháború, trianoni békediktátum, Versailles-i békerendszer, Magyarország megszállása

1. Bevezetés

A VIKEK által útjára indított „A trianoni békediktátum története (hét)tizennégy kötetben” sorozatunkban 5 kötetet szenteltünk arra, hogy bemutassuk azon politikusok, katonák, szakértők és további szereplők életrajzát, akik kisebb-nagyobb mértékben szerepet játszottak a békediktátum megszületésében. Az 5 kötet tartalmát – azaz egy-egy szereplő életrajzát tartalmazó szócikket – szerkezetileg az alábbi módon alkottuk meg:

- **VI/1. kötet:** Pályaképek – félezer életrajz a trianoni békediktátum megszületésének történetéhez 1: magyar államfők, kormányfők, kormánytagok és a békedelegáció tagjai
- **VI/2. kötet:** Pályaképek – félezer életrajz a trianoni békediktátum megszületésének történetéhez 2: politikusok, nemzetiségi vezetők és a lokális Trianonok főszereplői. Szeged 2025.
- **VI/3. kötet:** Pályaképek – félezer életrajz a trianoni békediktátum megszületésének történetéhez 3: külföldi politikusok.
- **VII/1. kötet:** Katonai karrierek – félezer életrajz a trianoni békediktátum megszületésének történetéhez 4: magyar katonák. Budapest, 2026.
- **VII/2. kötet:** Katonai karrierek – félezer életrajz a trianoni békediktátum megszületésének történetéhez 5: külföldi katonák Budapest, 2026.

Jelen tanulmányban azokat a szakmai megfontolásokat vázoljuk fel, amelyek a VII/2. kötet megalkotása során követtünk.

2. Módszertani megfontolások és azok konkretizálása

2.1. Kulcsszereplők

Egy-egy életrajzi lexikon esetében a szerkesztők számára az első számú kiindulókérdés az, hogy milyen elvek mentén válasszuk ki, hogy kik kapjanak szócikket az adott kötetben. Ezen kérdés megválaszolása 14 kötetes sorozatunk VII/2. köteténél (Külföldi katonák) is felmerül. Kik azok az antant katonák, akik olyan fontos szerepet játszottak a Magyar Királyság hadtörténetének alakulásában 1918 és 1921 között, akiknek szócikket kell kapniuk.

Úgy véljük, hogy a válasz megadásához felülről lefelé kell elindulnunk, azaz a legfontosabb szereplő kerül a lista legelejére és onnan haladunk lefelé a hierarchiában, egészen addig, míg erre terjedelmi kereteink lehetőséget adnak.

Ennek megfelelően a lista élére Ferdinand Foch-t helyezzük.¹ Akit 1918 márciusában neveztek ki a Franciaországban tevékenykedő összes szövetséges (antant) haderő főparancsnokának. Ezen új posztján sikerült megállítania a németek utolsó nagy támadássorozatát, majd általános offenzívát indított a német csapatok ellen. Az általa kidolgozott feltételek alapján került sor, a compiègne-i erdőben álló vasúti kocsiban az antanthatalmak és Németország kötött fegyverszüneti egyezmény aláírására, 1918. november 11-én. Foch főparancsnokként belefolyt az Osztrák–Magyar Monarchia területén tervezett további katonai lépésekbe is. A belgrádi katonai konvenció aláírása (1918. november 13.) utáni hetekben Foch Clemenceau-val közösen azon dolgozott, hogy megszervezzék egy olyan antant

¹ Pályafutásáról lásd Notin, Jean-Christophe (2008): Foch. Perrin. Paris.

haderőt (francia és brit csapatokból), amely megszállja Bécset és Budapestet. Ez a terv azonban – főképpen a britek vonakodása miatt – gyorsan süllyesztőbe került. A fentiek miatt Foch-nak egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

A lista 2. helyére Louis Franchet d'Espèrey-t helyezzük.² Akit 1918. június 16-án neveztek ki a Szövetséges Keleti Haderő (Armées Alliées en Orient – AAO) főparancsnokává. Miután megerősítette csapatait, 1918. szeptember 14-én nagy északi irányú támadásba kezdett a Balkánon. Ez az offenzíva elsöprő sikerrel járt, Bulgária összeomlott és békét kért, az Osztrák-Magyar Monarchia pedig visszahátrált a Magyar Királyság déli határára. Franchet d'Espèrey november első hetében érkezett meg Belgrádba, ahol 1918. november 7-én fogadta a gróf Károlyi Mihály által vezetett fegyverszüneti küldöttséget. A tárgyalás során a francia tábornok rendkívül arrogáns módon „tárgyalt” Károlyi delegációjával. Károlyi azonban ezt eltúrte és végül kormánya november 13-án aláírta belgrádi katonai konvenciót. A következő hónapokban Louis Franchet d'Espèrey fontos szerepet játszott a magyar állammal kapcsolatos hadi- és politikai eseményekben. Bár fontos megjegyeznünk, hogy a francia balkáni haderő főparancsnokaként állandó főhadiszállása Thesszaloniki-ben volt. Belgrádba, Bukarestbe, egy alkalommal Szegedre (és további helyekre) csak akkor utazott el, ha úgy vélte, hogy az adott probléma megoldásához személyes jelenléte szükséges. Balkáni főparancsnokként a magyar ügyekkel párhuzamosan a török ügyekkel is foglalkozott. A fentiek miatt Louis Franchet d'Espèrey egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

A lista 3. helyére Fernand Vix-t helyezzük.³ Aki 1918 tavaszán került a francia Keleti Hadsereghez, ahol vezérkari alezredes rendfokozatban, Paul Prosper Henrys tábornok törzsében dolgozott. Így ott volt Belgrádban, amikor a Károlyi-kormány 1918. november 13-án aláírta a belgrádi katonai konvenciót. 1918. november 19-én kapta meg a parancsot, amely alapján Belgrádból Budapestre küldték a konvenció feltételeinek betartatása és a Francia Keleti Hadsereg kötelekéből érkező megszálló csapatok elhelyezésének előkészítése céljából. Ezt a feladatot azért kapta meg, mert kiváló logisztikai tiszt hírében állt. Az által vezetett misszióknak – különösen a Vix által átadott jegyzékeknek – kulcsszerepe volt a Magyar Királyság összeomlásában. A harmadik Vix-jegyzék – 1919. március 20-án adta át Vix, Károlyi Mihálynak – tette lehetővé Kun Béla március 21-i kommunista puccsát. Ezek miatt Vix-nek egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Az 1–3. helyekről történő döntés után arra gondolunk, hogy egy területi logika mentén kell meghatározni a következő szócikkek szereplőinek kilétét. Ez a területi logikai pedig Erdély, Felvidék, Délvidék ív mentén mozog. Konkrétan: szócikket adunk azon katonáknak, akik részt vettek ezen területek megszállásában. Véleményünk szerint a Felvidék esetében ez négy francia katonát jelent.

² Pályafutásáról lásd Azan, Paul (1949): Franchet d'Espèrey. Flammarion. Paris.

³ Missziójáról alaplúnak tekintjük, Vadász Sándor (1969): Vix és Károlyi. Hadtörténelmi Közlemények. 16. évf. 1969/2. sz. 239–265. old.

Az első francia katona, Maurice Pellé, aki 1919–1920-ban a legfontosabb szerepet töltötte be a csehszlovák hadsereg megszervezésében és első harcainak irányításában.⁴ Ennek magyarázata abban rejlik, hogy 1919. január 26-án francia–csehszlovák katonai együttműködési megállapodás született, amely alapján Franciaország katonai missziót küldött a prágai kormány segítségére, hogy irányítsák a csehszlovák haderő megszervezését és kiképzését. A misszió vezetését a szervezési és csapatparancsnoki tapasztalatok mellett kellő katona-diplomáciai jártassággal is rendelkező Pellé tábornokra bízta. A tábornok 1919. február 13-án érkezett meg Prágába, mintegy 30 tisztből álló törzsszel. A hatékonyabb közreműködés érdekében már március 17-én átvette a csehszlovák haderő Vezérkara főnökének feladatkörét, bár hivatalosan csak májusban nevezte ki erre a posztra a prágai kormány. Javaslati alapján átszervezték a Védelmi Minisztériumot, és korszerű struktúrájú Vezérkart építettek ki. Tisztképző iskolákat létesítettek (Prágai Katonai Főiskola, Hranicei Katonai Akadémia), ahol először francia tisztek tanítottak. Megszervezték a tisztek franciaországi továbbképzését. A Csehszlovák Hadsereg vezérkari főnökeként fontos szereplője volt a csehszlovák-magyar háborúnak. Emiatt Pellé-nek egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

A második francia katona Eugène Mittelhausser, akit 1919. február 4-én neveztek ki a csehszlovákiai francia katonai misszió vezérkari főnökének.⁵ Április 2-től Maurice Pellé tábornok helyetteseként szolgált, aki a francia katonai misszió parancsnoka és egyben a csehszlovák haderő Vezérkarának főnöke volt. 1919. április 24-én tényleges dandártábornokká léptették elő. 1919. május 29-én ő lett a csehszlovák haderő nyugat-szlovákiai hadműveleti csoportjának a parancsnoka. Ezen minőségében vett részt a csehszlovák-magyar háborúban. Emiatt Mittelhausser-nak egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

A harmadik francia katona Edmond Hennocque, aki 1919. február 13-án érkezett meg Prágába a csehszlovákiai francia katonai misszió egyik jól képzett tisztjeként. Egy rövid ideig a csehszlovák hadsereg kiépítésén dolgozott, de 1919 márciusában a Felvidék észak-keleti részét (1920-tól ezt nevezzük Kárpátaljának) elfoglaló csehszlovák csapatok vezetését vette át. A következő hónapokban részt vett azokban a harcokban, amelyek biztosították Prága fennhatóságát Kelet-Szlovákia és Kárpátalja felett. 1919. október 15-én kinevezték egész Kárpátalja katonai parancsnokának. A prágai kormány döntése alapján, Kárpátalján a legfőbb hatalom a katonai parancsnokot illette meg, neki rendelték alá a polgári közigazgatást is. Hennocque azonban konfliktusba került a csehszlovák kormánnyal, ezért 1919. december 13-án visszahívták a kárpátaljai csehszlovák csapatok éléről. Hennocque december 19-én adta át a pozícióját, melyet Robert Paris dandártábornok vett át. Mindezek miatt Hennocque-nak egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

⁴ Pályafutásáról lásd Le Chatelier, Jean (1985): *Le Général Maurice Pellé, 1863–1924. Lettres et souvenirs.* Paris.

⁵ Csehszlovákiai tevékenységéről lásd emlékiratait Mittelhausser, Eugène (1929): *Sokolstvo v boji s Mad'armi, 1919.* Sokolovská župa Masarykovska. Bratislava.

A negyedik francia katona, Robert Paris, aki a Prágába 1919 február 13-án megérkező csehszlovákiai francia katonai misszió tagja volt.⁶ 1919 tavaszán nevezték ki a Hennocque tábornok vezette Kelet-Szlovákiai hadműveleti csoportba. Június 11-én kinevezték a Poprád térségében felállított 3 gyalogdandárral és több kisebb közvetlen alakulattal rendelkező ún. Ideiglenes hadosztály parancsnokának. Ezen minőségében vett részt a csehszlovák-magyar háborúban. A prágai vezetéssel konfliktusba kerülő és ezért Franciaországba visszahívott Hennocque tábornok utódként, december 13-án Paris tábornokot bízták meg Kárpátalja (Ruszinszko) katonai parancsnoka feladatai ellátásával. Mindezek miatt Paris-nak egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Úgy véljük, hogy a Felvidék vonatkozásában a franciák mellett a csehszlovák hadsereg felállításában fontos szerepet játszó Luigi Piccione olasz tábornoknak is szócikket kell adnunk. Piccione az olasz hadsereg tábornokaként harcolt az első világháborúban. 1918. november 18-án kinevezték az olaszországi csehszlovák légió parancsnokának. Ebben a minőségében helyezték át az ekkor formálódó Csehszlovákiába. Prágába december közepén érkezett meg, december 25-én átvette a szlovákiai csehszlovák csapatok parancsnokságát, és nagy szerepe volt a Felvidék megszállásában. Piccione folyamatosan hatásköri vitákba keveredett a francia Pellé tábornokkal, rivalizálásukból a francia tábornok került ki győztesen. A csehszlovák kormány kérésére kérése Piccione tábornokot 1919. május 30-án hazarendelték Olaszországba. Mindezek miatt Piccione-nak egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

A Felvidéken tevékenykedő olasz katonák közül szócikket kell adnunk Riccardo Barreca olasz ezredesnek. egyike a trianoni békediktátum megszületésében résztvevő azon szereplőknek, akik a semmiből jöttek, eljátszottak egy kisebb-nagyobb szerepet, majd eltűntek a semmibe. Barreca ezt a szerepet a pozsonyi sortűznél – 1919. február 7. – során játszotta el.⁷

Február 7-i fellépésével kiváló példát mutatott arra, hogy léteztek olyan antant tisztok, akik korrekten viselkedtek a Magyar Királyság megszállása során.

Erdély 1918–1919. évi megszállása kapcsán szócikket kell adnunk Henri Bertelot francia tábornoknak. Aki balkáni hadszíntéren 1918 őszén bekövetkezett sikeres antantoffenzívát követően 1918. október 1-én arra kapott parancsot, hogy utazzon a Balkán-félszigetre, ahol az október 28-án a Francia Keleti Hadsereg

⁶ Csehszlovákiai tevékenységéről lásd Čaplovič, Miloslav – Petruš, Pávol (2001): Francúzská vojenká misia v ČSR 1919–1938. Vojenská historia. Roč. 5. (2001) 4. č. 85–102. old.

⁷ A sortűzről lásd Filep Tamás Gusztáv (2000): Főhatalomváltás Pozsonyban 1918–1920. Események történések egy hírlap közleményeinek tükrében. Kalligram. Pozsony. Továbbá Gulyás László – Babucs Zoltán (2024): A Felvidék megszállása, 1919. november 2. – 1919. január 29. In: Gulyás László szerk. (2004): A trianoni békediktátum története hét kötetben. 2/1 köt. A katonai megszállástól a magyar béke-delegáció elutazásáig, 1918–1920. A Magyar Királyság összeomlása és megszállása, 1918–1919. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 271–275. old.

(Armée Française d'Orient – AFO) jobb szárnyából felállított Dunai Hadsereg parancsnokaként hadsereg-tábornoki címmel összetett feladatokat (Románia felszabadítása, a román hadsereg újjászervezése, a román előrenyomulás felügyelete) kellett végrehajtania. Berthelot egyértelműen románbarát tevékenységet folytatott⁸, 1918. december 12-én engedélyezte a román csapatoknak, hogy a belgrádi demarkációs vonalat átlépve további magyar területeket szálljanak meg. Így került 1918. december 24-én román uralom alá. Ezt követően Berthelot tárgyalt Apáthy István erdélyi fő kormánybiztossal is, akivel december 31-én megállapodott az eredeti demarkációs vonal nyugati irányú eltolásáról a Nagybánya–Kolozsvár–Déva vonalig. A román fél ugyanakkor nem tartotta be a megállapodást, ezért – Berthelot támogatását élvezve – január elején folytatta előrenyomulását. A Vix-jegyzék magyar elutasítása és a Tanácsköztársaság kikiáltása után a román vezetés azonnal megkezdte az új magyar politikai rendszer elleni katonai intervenció megszervezését, amelyet Berthelot is teljes mélyszélességgel támogatott, ebből kifolyólag április 16-án engedélyezte a román hadseregnek, hogy a tervezett semleges zóna keleti határáig nyomuljon előre. Berthelot tábornokot ugyanakkor hatásköre folyamatos túllépése és feletteseivel való gyakori nézeteltérései miatt április 24-én Clemenceau leváltotta a Dunai Hadsereg éléről – amelynek parancsnokságát május 5-én Jean-César Graziani tábornok vette át – és hazarendelte Franciaországba. Mindezek miatt Berthelot tábornoknak egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

2.2. Tábornoki bizottságok

1919. augusztus 1-én megbukott Kun Béla diktatúrája, néhány nappal később – augusztus 4-én – a román hadsereg bevonult Budapestre. Ebben a helyzetben a párizsi Legfelsőbb Tanács úgy döntött, hogy Budapestre küld egy ún. Szövetségi Katonai Missziót, másnéven Tábornoki Bizottságot. Ennek feladatául szabták, hogy ellenőrizze a fegyverszünet magyar részről történő betartását és a leszerelés végrehajtását. Vegye fel a kapcsolatot a magyarországi román és a szerb haderő parancsnokságával, egyeztessen velük a rend fenntartását érintő kérdésekben. Akadályozzon meg minden olyan intézkedést a részükről, amely tovább élezhetné a feszültséget, megnehezítené és megnyújtaná a békekötést. A Tábornoki Bizottságba az Egyesült Államok Harry Hill Bandholtz dandártábornokot⁹

⁸ Ennek részleteit lásd Gulyás László (2021/a): A Magyar Királyság román megszállásának szakaszai, különös tekintettel a Partium és a Tiszántúl megszállására. In: Gulyás László – Tóth Marcell – Zeman Ferenc: Lokális Trianon I. Csongrád, Csanád és Torontál vármegye az összeomlás éveiben 1918–1919. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.

⁹ Tevékenységéről lásd emlékiratait Bandholtz, Harry Hill (2020): Román megszállás Magyarországon. Harry Hill Bandholtz dandártábornoknak, a magyarországi Szövetségi Katonai Misszió amerikai tagjának feljegyzései 1919–1920 között. Fekete Sas Kiadó. Budapest. 120–121. old., 130–131. old.

(a franciaországi amerikai expedíciós erők tábori rendőrségének parancsnoka), Nagy-Britannia Reginald St. George Gorton dandártábornokot¹⁰, Franciaországot Jean César Graziani hadosztály-tábornokot¹¹ (a francia Dunai hadsereg parancsnoka), Olaszországot pedig Ernesto Mombelli dandártábornokot (a kelet-balkáni olasz expedíciós erők parancsnoka) delegálta. A bizottság tagjai augusztus közepéig megérkeztek Budapestre és hozzákezdtek munkájukhoz.

Az antant 1920. július 26-án állította fel a soproni Tábornoki Bizottságot, azzal a feladattal, hogy ellenőrizze azt a folyamatot, melynek során Magyarország átadja Ausztriának az osztrák államnak ítélt nyugat-magyarországi sávot. A testület elnöke az olasz Carlo Antonio Ferrario tábornok¹² volt, francia tagja Jules Camille Hamelin tábornok¹³ volt, aki 1920. május 1-jén váltotta fel Jean César Graziani tábornokot a budapesti Szövetség-közi Katonai Misszióban, a briteket pedig Gorton tábornok képviselte. Ez a bizottság segítette a nyugat-magyarországi kérdés rendezését. Ezt a folyamatot az 1921. december 16-i népszavazás zárta le. Ezt követően a soproni Tábornoki Bizottság tagjai 1922 januárjának elején befejezettnek nyilvánították.

Mindkét Tábornoki Bizottság rendkívül fontos szerepet játszott 1919–1920-ban, ezért egyértelmű, hogy minden tagjának szócikkkel kell szerepelni a VII/2. kötetben.

2.3. A Lokális Trianonok külföldi katona szereplői

A 14 kötetes sorozathoz kapcsolódóan a Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására egy „Lokális Trianon” projektet is futatott. Ennek keretében a Délvidék megszállásáról kettő kötetet is kiadtunk.¹⁴ Az ezekben közölt tanulmányok alapján úgy véljük, hogy az alábbi francia katonáknak kell szócikket kapniuk.¹⁵

¹⁰ Reginald Gorton tábornok jelentése (részlet), 1920. január 9. In: Pritz Pál: Horthy Miklós és a katonai diktatúra. Történelmi Szemle. 53. évf. (2011) 1. sz. 127–139. old.

¹¹ Graziani, Jean-César In: Larousse du XXe siècle. (1953) Tome III. Publié sous la direction de Paul Augé Librairie Larousse, Paris, 1953. 459. old.

¹² Magyarországi tevékenységéről lásd emlékiratait, melyekből hármat is írt: 1. Ferrario, Carlo Antonio (1925): Relazioni italo-ungheresi nella storia. Franklin. Budapest. 2. Ferrario, Carlo Antonio (1933): Le questioni ungheresi e alto adriatiche. Napoli. 3. Ferrario, Carlo Antonio (1936): Italia ed Ungheria. Storia del regno d'Ungheria in relazione con la storia Italiana. Alpes. Milano.

¹³ Fogarassy László (1981): Hamelin tábornok egy titkos jelentés tükrében. Soproni Szemle. 35. évf. 1981/1 sz. 48–50. old.

¹⁴ Gulyás László – Tóth Marcell – Zeman Ferenc szerk. (2021/a): Lokális Trianon 1. Csongrád, Csanád és Torontál vármegye az összeomlás éveiben 1918-1920. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged, illetve Gulyás László – Tóth Marcell – Zeman Ferenc szerk. (2021/B): Lokális Trianon 2. Szeged az összeomlás éveiben. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.

¹⁵ A kérdéskörben alapműnek tekintjük Nagy Miklós (2019): Francia megszállás Szegeden (1918–1920). Areión könyvek. Szeged.

Alfred Bétrix (francia ezredes), aki franciák által megszállt Szeged „városkormányzója” volt, 1919. március 21. és 1919. június 15. között. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Arcéne Boblet (francia alezredes), aki megszervezte és végrehajtotta Szeged francia megszállását 1918 decemberében és januárjában. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Charles Charpy (francia tábornok), akit 1919. március 16-án neveztek ki a Szeged–Arad térségében felvonuló francia seregtest élére. Ezt követően 1919. március 22-én de Lobit tábornok, a Magyarországi Hadsereg parancsnoka Charpyt körzetparancsnoki feladattal bízta meg. Alárendeltségébe utalt 2 szektorparancsnokot, Bétrix ezredest (Szeged) és de Gondrecourt tábornokot (Arad). Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Jean Fournié (francia alezredes), akit 1919. június 26-án a Magyarországi Hadsereghez, a Dél-Magyarországon állomásozó 76. gyaloghadosztályhoz vezényeltek, annak törzsébe kapott létszám feletti beosztást. 1919. július 4-én kinevezték Szeged városkormányzójának. Ezt a posztot 1919. június 26-ig töltötte be. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Gondrecourt, Henry de (tábornok), akit 1919. február 20-án a Szövetséges Keleti Haderő alárendeltségébe tartozó Francia Keleti Hadsereghez helyeztek, át ahol átvette a Franciaországba visszatérő Francois Juinot-Gambetta tábornoktól a Hadsereg gyarmati csapatokból álló lovasdandárának parancsnokságát. Ezen minőségében Aradon ütötte fel főhadiszállását.

Lobit, Paul de, (francia tábornok), akit 1917. december 16-án de helyeztek át a Balkánon (a szaloniki fronton) harcoló Francia Keleti Hadsereg (AFO) állományába. Amikor 1918 őszén az AFO kettévált (az egyik részt továbbra is AFO-nak nevezték, a másik részt pedig AD-nek) de Lobit tábornok a Paul Henry parancsnoksága alatt maradt. 1919. január 12-én, Franchet d’Espèrey tábornok távolléte idején a Szövetséges Keleti Haderő vezetését átmenetileg Paul Henrys tábornok, a vette át. Henrys helyettesítését az AFO élén de Lobit látta el. 1919. március 1-jén az AFO-t átkeresztelték Magyarországi Hadsereg, és ennek élén véglegesítették de Lobit-ot mint parancsnokot. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Louis Rondenay (francia ezredes), aki 1918 decemberében a Francia Keleti Hadsereg (AFO) állományába kapott beosztást. Szeged francia megszállása során ún. hídfő parancsnokságot állítottak fel, melynek élére Rondenay-t nevezték ki. A francia hadvezetés 1919. július 26-án megszüntette a hídfőparancsnokságát, de Rondenay ezredes felfelé bukott, városkormányzónak nevezték ki. Ezt a posztot 1919. augusztus 2-ig töltötte be. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Ernest Siben (francia tábornok), aki különböző beosztásokban 1918–1919-ben részt vett a Délvidék megszállásában. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Tournadre, Joseph de (tábornok), aki különböző beosztásokban 1918–1919-ben részt vett a Délvidék megszállásában. Ezek közül a legfontosabbnak azt tekintjük,

amikor a tábornokot 1919. augusztus 12-én kinevezték Szeged városkormányzójának. Ezt a posztot a francia csapatoknak Szegedről történő kivonulásáig (1920. március 1.) töltötte be.

2.4. További fontos katonák

Az előző alfejezetekben szócikkre javasolt katonákat egy-egy jól körülhatárolható csoportból (például a Délvidék megszállásában szerepet játszó francia katonák) választottuk ki, de úgy látjuk, hogy számos további külföldi katona esetében szóba jöhet az, hogy kisebb-nagyobb szerepe miatt érdemes arra, hogy a VII/2. kötetben önálló szócikket kapjon. Véleményünk szerint ezek az alábbiak.

Tasker Howard Bliss (USA tábornok), 1920 januárjában öt küldte Wilson Versaillesba, ahol Legfelsőbb Haditanácsban az USA állandó katonai képviselője feladatkörét látta el. A szócikket azzal érdemelte ki, hogy Magyarországgal kapcsolatban Bliss ellenezte a vesztes államot mértéktelenül büntető, a „kis” szövetségesek minden ötletét támogató békediktátumot. Élesen bírálta az 1919. február 26-án (Wilson elnök távollétében) elfogadott újabb semleges zóna kialakítására vonatkozó döntést, amely tisztán magyarul területeket vágott el, és amely az amerikai ezredes szerint nagy szerepet játszott a Kun Béla puccsában. Azt az álláspontot képviselte, hogy Magyarországgal a wilsoni elvek figyelembe vétele mellett kellene békét kötni és nem az 1916. augusztus 17-én Romániával kötött titkos szerződés alapján. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Thomas Cuninghame (brit alezredes), akit 1918 novemberében, az Osztrák–Magyar Monarchiával való fegyverszünet megkötését követően kinevezték a bécsi brit katonai misszió vezetőjének.¹⁶ Cuninghame bécsi tevékenysége az egész közép-európai térséget érintette, kiemelve a Bécs–Budapest–Prága háromszöget. Cuninghame volt az, aki a legközvetlenebbül bekapcsolódott a magyarországi ügyekbe, és a legtöbb támogatást nyújtotta a szervezkedő ellenforradalmi erőknek (értsd ABC). De ez nem akadályozta meg abban, hogy 1919 júliusának végén, Böhöm Vilmostal egy tiszta szociáldemokrata kormány felállításáról folytasson tárgyalásokat.¹⁷ Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Francis Gosset (brit ezredes), 1919 szeptemberében jó német nyelvtudására és vezérkari tapasztalataira tekintettel beosztották az ausztriai Szövetségekközi Ellenőrző Bizottságba, amely az osztrák kormányral 1919. szeptember 10-én, Saint Germain-ben kötött békeszerződés előírásainak betartását felügyelte. Több küldetést is teljesített az osztrák területeket megszálló délszláv csapatok és az ellenük fegyveres harcot kezdő osztrák erők közötti összecsapások megszüntetése, illetve a konfliktus békés rendezése, a békekonferencia határozatai érvényre juttatása érdekében.

¹⁶ Erről az időszakról szóló emlékiratait lásd Montgomery-Cuninghame, Thomas (1936): *Dusty Measure. A Record of troubled Times*. John Murray. London.

¹⁷ Balogh, Eva Susan (1979): A Böhöm–Cuninghame tárgyalások 1919 júliusában. *Történelmi Szemle*. 22. évf. 1979/1. sz. 88–100. old.

1921. június 23-án a Nagykövetek Konferenciája megbízta a Szövetséges Főhatalmak Budapesti Misszióját, dolgozza ki Pécs délszláv kiürítésének részletes tervét, menetrendjét és állítson fel bizottságot ennek felügyeletére. Az ún. Baranya-misszió vezetésével Gosset ezredest bízták meg.¹⁸ E minőségében utazott Pécsre, ahol jelentős tevékenységet folytatott annak érdekében, hogy a szerb megszálló csapatok kivonuljanak.¹⁹ Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Eugène Hallier (francia tábornok), 1919. április 3-án nevezték ki Bécsbe, az ausztriai francia katonai misszió vezetőjének. Gyors tájékozódás után már az első napokban a francia külügyminisztérium polgári főmegbízottjával, Henri Allizével egyetértve antant intervenciót sürgetett Budapest ellen Kun Béla megbuktatása érdekében. A következő hónapokban nagyon széleskörű tevékenységet folytatott kommunista diktatúra ellen. Ezzel párhuzamosan részt vett a Karintia-i kérdés rendezésében.²⁰ 1921-ben szintén bekapcsolódott a nyugat-magyarországi felkelés után kialakult válság rendezésében. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Paul Henrys (francia tábornok) 1917. december 31-én kinevezték a Balkán térségében tevékenykedő és a Szövetséges Keleti Haderő (Armées Alliées en Orient – AAO) alárendeltségébe tartozó Francia Keleti Hadsereg (Armée Française d’Orient – AFO) parancsnokának.²¹ E poszton jelentős sikereket ért el a Balkánon. A belgrádi katonai konvenció aláírása után (1918. november 12.) számos esetben szorgalmazta a Magyarország elleni katonai intervenció szükségességét, Budapest elfoglalására készített haditerveket. De Clemenceau egyetlen esetben sem engedélyezte ezek megvalósítását. 1919. január 12-én Franchet d’Espèrey távolléte idejére ideiglenesen Henrys vette át a Szövetséges Keleti Haderő vezetését. A Francia Keleti Hadsereg parancsnoki feladatait közben átmenetileg átadta Paul de Lobit tábornoknak. Helyettesi megbízatása lejártával Henrys nem tért vissza a Francia Keleti Hadsereg élére, amely március 1-től a Magyarországi Hadsereg (Armée de Hongrie – AH) nevet viselte. Előbb hosszabb szabadságot

¹⁸ Gosset, Francis William ezredes jelentései Sir Thomas B. Hohlernek, a budapesti brit főbiztosnak. (1921) Közli: N Erzsébet (1981): Angol dokumentumok a Baranya-misszió működéséről. In: Történelmi. Szabó Szemle. 24. évf. 1981/4. sz. 611–624. old.

¹⁹ Gulyás László (2024/a): A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság. In: Gulyás László (szerk.): A trianoni blékedikátum története hét kötetben. 3. köt. Apponyi beszédétől a határmegállapító Bizottságok munkájának befejezéséig. Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged. 383–396. old.

²⁰ Le Moal, Frédéric (2016): Le plébiscite de Klagenfurt. Des militaires français hostile aux Yougoslaves? La Pologne dans les conflits du XXe siècle. II. Deuxième Guerre mondiale et Guerre froide. Guerres mondiales et conflits contemporains. Vol. 68. (2016) I. No. (261. No.) 139–150. old.

²¹ Pályafutásáról lásd Courroy, Francis-Henri (2009): Le général Paul Henrys 1862–1943, de la rue des Vosges à la crypte des invalides, itinéraire d’un Néocastrien. Patrioisme et culture du pays de Neufchâteau. Actes des 10e Journées d’études vosgiennes. 383–398. old.

kapott, majd április 1-jén kinevezték a lengyelországi francia katonai misszió vezetőjének. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Nathan Horowitz (USA ezredes) 1918 októberében ideiglenes hatállyal ezredessé léptették elő, és beosztották a budapesti Szövetségek Közi Katonai Misszió amerikai csoportjába, a hadseregszervezési albizottságba.²² Feladata a Nemzeti Hadsereg, illetve a magyar határvédelem szervezéséről való tájékozódás és a folyamat elősegítése volt, hogy a magyar fegyveres erők felkészüljenek a rend fenntartására, hogy ki lehessen vonni a román csapatokat Magyarországról. Horowitz 1920. szeptember 24–25-én látogatást tett Siófokon a Nemzeti Hadsereg Fővezérének, majd elment tájékozódni Kaposvárra és több dunántúli településre is. A haderő állapota mellett külön megbízást kapott Bandholtz tábornoktól annak ellenőrzésére, hogy a fehérterrorral, antiszemita kilengésekkel kapcsolatos hírek mennyiben felelnek meg a valóságnak. Horowitz nyíltan vallott zsidó származása révén alkalmasnak tűnt a kérdés megválaszolására. Az 1919. szeptember 27-én elkészített jelentésében leszögezte ugyan, hogy történtek súlyos atrocitások, de ezekre vonatkozóan elfogadhatónak találta a Fővezérés magyarátát. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Henry Mance (USA tábornok) 1919-ben több látogatást is tett közép-európai országokban a Legfelsőbb Gazdasági Tanács kommunikációs részlegének elnökeként. (President of the Communications Section of the Supreme Economic Council) 1919–1920-ban a háborút lezáró párizsi békekonferencián, mint a brit delegáció közlekedési tanácsadója vett részt és 1920 és 1922 között ő végezte a közép-európai vasutak gördülőállományának összeírását. *Frontiers, Peace Treaties and International Organisation for Transport* (Határok, Békeszerződések és Nemzetközi Közlekedési Szervezet) című művében a párizsi békekonferencia tapasztalataiból kiindulva a határok és országhatárok szerepét vizsgálta a nemzetközi forgalom és közlekedés szempontjából. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Charles Moore (USA ezredes) 1919 júniusában kinevezték a párizsi békekonferencia amerikai delegációjához a katonai futárszolgálat vezetőjének. Ő szervezte a kapcsolattartást az európai országokban működő amerikai képviselőkkel. 1919. október 1-jén nevezték ki a budapesti amerikai képviselő tagjának. Megérkezését követően, október 7-én jelentkezett szolgálatra Bandholtz tábornoknál. November 15-én a Budapest és a Duna-Tisza köze románok általi kiürítésével kapcsolatban Bandholtz tábornok Szolnokra küldte. November 20-án Bandholtz Pécsre küldte, hogy tájékozódjon a szénbányák működéséről, mert a tábornokot aggasztotta a Budapesten kialakult súlyos szénhiány. Ezen küldetése után belefolyt a pécsi

²² Tevékenységéről lásd Bandholtz tábornok emlékiratainak (2020) vonatkozó részeit: 120–121. old., 130–131. old.

ügyekbe, igyekezett előre mozdítani, hogy a szerb megszállók minél hamarabb elhagyják a várost.²³ Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Romanelli, Guido (olasz ezredes) 1919. május 6-án érkezett Bécsbe, 12-én pedig Budapestre küldték, mint az olasz katonai misszió vezetőjét, ezt a posztot augusztus 12-ig, Mombelli tábornok megérkezéséig töltötte be.²⁴ Hivatalos feladata az volt, hogy ellenőrizze, a magyarok betartják-e a fegyverszüneti megállapodást és a leszerelést. A Tanácsköztársaság több megtorló akcióját sikerült megakadályoznia – például a június 24-i „ludovikás ellenforradalom” résztvevőinek kivégzését – amiért 1922-ben díszkardot adományoztak neki, és utcát is elneveztek róla Budapesten. 1919. augusztus 1-jén ő értesítette a békekonferenciát a Tanácskormány lemondásáról, 3-án pedig közvetítette a román parancsnokságnak a konferencia határozatát, amely értelmében azonnal meg kellett volna állítani csapataikat. Végül november 16-án Mombelli tábornok kérésére vezényelték haza, akinek nem tetszett sem a hozzáállása, sem a magyar vezetőkörökkel fenntartott kapcsolata. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Roberto Segre (olasz tábornok) A bécsi olasz misszió élére Segrét 1918 decemberében nevezték ki, részben a korábbi kiváló szolgálata, részben jó német nyelvtudása miatt. A tábornok december 28-án érkezett meg Bécsbe és az Imperial Szállóban rendezte be székhelyét.²⁵ A misszió feladata nemcsak a fegyverszüneti feltételek betartásának ellenőrzése volt, hanem a későbbi közép-európai olasz érdekek képviselése, gazdasági lehetőségek felmérése is.²⁶ A magyarországi gazdasági lehetőségek felkutatása érdekében 1919. május 5-én Segre Budapestre vezényelte Romanelli őrnagyot, hogy vegye át az ottani olasz katonai képviselőt vezetését. Az Saint-Germain-i békeszerződés 1919. szeptember 10-i aláírását követően már minden feltétel adott volt a polgári diplomácia pozícióinak erősítéséhez. A tábornokot 1920 márciusában visszahívták ausztriai beosztásából és kinevezték a milánói hadtest parancsnokának. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Jan Smuts (brit tábornok), aki akkor lépett be a magyar történelembe, amikor vonata 1919. április 4-én begördült a Keleti pályaudvarra. A tábornok Kun Bélával a harmadik Vix-jegyzék Magyarország számára némileg kedvezőbbre módosított verzióját akarta elfogadtatni. A javaslatot Kun Béla taktikai okokból visszautasí-

²³ Moore, Charles (1947): Report to the Inter-Allied Military Mission Made by the Subcommittee Sent to Pecs on November 28, Returning December 1, 1919. In: Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, tfe Paris Peace Conference. 1919. Vol. XII. US Government Publishing Office. Washinton D.C.

²⁴ Erről az időszakról szóló emlékiratait lásd Romanelli, Guido (2022): Küldetésem Magyarországon a Tanácsköztársaság és a román megszállás idején. Ludovika Egyetemi Kiadó. Budapest.

²⁵ Erről az időszakról lásd emlékiratait, Segre, Roberto (1928): La Missione Militare Italiana per l'Armistizio (dicembre 1918 – gennaio 1920). Zanichelli. Bologna.

²⁶ Vincelli, Daniel Pommier (2010): La missione Segre (1918–1920). L'Austria e la nuova Europa.

totta, mivel ezt az általa remélt alkudozás első lépésének gondolta.²⁷ Csakhogy Smuts nem bocsátkozott alkudozásba, azonnal távozott Budapestről. Április 7-én, a magyar misszió „végeztével” Smuts Prágában a csehszlovák–magyar határ igazságosabb lehetőségeiről tárgyalt Tomáš Masaryk elnökkel, de konkrét eredményt nála se ért el. Ezek után a Legfelsőbb Tanácsban bejelentette, hogy a misszió sikertelen volt. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Ernest Troubridge (brit tengernagy²⁸) A padovai fegyverszünet megkötése (1918. november 3.) után az antant Belgrádban Dunahajózási Parancsnokságot állított fel, mely a folyó középső szakaszát brit, az alsó szakaszt francia irányítás alá helyezte. Ezt követően 1919 májusában egy ideiglenes Duna Bizottságot hoznak létre brit, francia, olasz, amerikai részvétellel. A testület feladata a folyami közlekedés, áruszállítás helyreállítása volt, főként a vasút tehermentesítése érdekében. Ennek elnöki posztját Troubridge töltötte be, székhelye Budapest volt, ahol az általa vezetett bizottság 1919 októberében tartotta meg az első ülését. Troubridge támogatta Horthy Miklós haderőépítési törekvéseit, és Gortonnal, valamint az amerikai Bandholtz tábornokkal egyetértve alkalmasnak látta a Nemzeti Hadsereget a belső rend fenntartására. Horthy pozitív megítélésében Troubridge-nél főként a hasonló konzervatív beállítottság és a tengerésztszti hivatáskultúra játszott szerepet, valamint a bolsevizmussal való éles szembenállás. Az utódállamok, főként a románok folyamatosan támadták, „magyarbarátsága” miatt. Mivel az admirális gyakran a brit külügyminisztérium álláspontjától eltérő nézeteket képviselt, és az Admirálisban is voltak ellenlábasai, a kritikák nyomán visszahívták a Duna Bizottság éléről. Helyét a Foreign Office képviselője vette át, lemondása után azonban, alkalmasabb jelölt nem lévén, ismét Troubridge lett a testület vezetője. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Alexander Watt (brit alezredes²⁹) 1919. július 8-án a Károlyi Gyula kormányának megbízásából Bécsbe érkezett Pallavicini Alfonz, hogy brit támogatást kérjen a Nemzeti Hadsereg szervezéséhez és felfegyverzéséhez. Pallavicini tárgyalt a brit főmegbízottal, Thomas Cuninghame-mel. Cuninghame, aki a brit érdekek magyarországi képviselőjét (a franciák rovására) fontos szempontnak tartotta jelentette mindezt Londonba, de a részletesebb tájékozódás érdekében elhatározta, hogy saját megfigyelőt küld Szegedre az ottani körülmények megismerésére. Ezzel a feladattal Alexander F. Watt alezredest bízta meg. Watt egyébként is, mint a közép-európai brit futárszolgálat vezetője a hivatalos diplomáciai postával Belgrádba készült Ernest Troubridge tengernagyhoz, a Szövetség-közi Dunai Flotta parancs-

²⁷ Gulyás László (2021/b): Mi volt Smuts tábornok ajánlata, és miért nem fogadta el Kun Béla? In: Gulyás László – Szidiropulosz, Archimédesz (szerk.): Trianoni kiskaté. 101 kérdés–101 válasz. L' Harmattan, Budapest. 73–74. old.

²⁸ Halpern, Paul G. (2024): Troubridge, Sir Ernest Charles Thomas (1862–1926). Oxford Dictionary of National Biography. Oxford University Press. Oxford.

²⁹ Hoffmann, Robert (1974): The British Military Representative in Vienna, 1919. The Slavonic and East European Review. 52. évf. (1974) vol127. sz. 252–271. old.

nokához, így egyszerű volt útba ejtenie Szegedet. Watt július 18-án érkezett meg Szegedre, ahol több tárgyalást folytatott az ellenforradalmi vezetőkkel. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Federick Williams-Freeman (brit tengerészparancsnok, alezredes) A világháború befejezését követően, 1918 decemberében Freemant áthelyezték, az Ernest Troubridge altengernagy vezette Dunahajózási Parancsnokság állományába került „különleges szolgálatra”. December 30-án „lieutenant commander” (korvett-kapitány – őrnagy) rangot kapott. Troubridge tengernagy Freemant Budapestre küldte, hogy egyrészt a Dunahajózási Parancsnokság, másrészt a Fegyverszüneti Bizottság nevében járjon el. Freeman kapcsolatba lépett a magyar hatóságokkal, a későbbiek során is számos egyeztetést folytatott magyar politikusokkal. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

Yates, Halsey (USA ezredes) A román csapatok 1919. augusztus 4-i, budapesti bevonulását követően a párizsi Legfelsőbb Tanács Szövetségközi Katonai Missziót (Tábornoki Bizottságot) küldött a magyar fővárosba. Erről Párizs augusztus 5-én tájékoztatta a román kormányt. Egyúttal Yates ezredest megbízták a megszálló román parancsnokság és a Tábornoki Bizottság közötti összekö feladatok ellátásával. Augusztus 22-én Bandholtz tábornok kiküldte Yates ezredest, hogy tájékozódjon a Dunántúlon kialakult helyzetről és a szerveződő magyar nemzeti haderő állapotáról. Augusztus 24-én Yates jelentette, hogy Horthy Miklós parancsnoksága alatt mintegy 8000 jól kiképzett, fegyelmezett katona áll, megfelelő fegyverekkel, géppuskákkal, és a Nemzeti Hadsereg 19 tábori ágyúval is rendelkezik. Mivel a Tábornoki Bizottság egyik feladata, a magyar rendvédelem újjászervezése terén eddig semmilyen eredményt sem tudott elérni, szeptember 4-én Yates ezredest bízták meg, hogy irányítsa a rendőrség és a csendőrség reorganizálását. Mindezek miatt egyértelműen helye van a VII/2. kötetben.

3. Konklúziók

Mint az előző alfejezetekből látható, 1918 és 1921 között számos brit, francia, olasz és amerikai katona fordult meg Magyarországon és játszott kisebb-nagyobb szerepet a magyar történelem alakulásában. Ezek tevékenységét néhány sorban mutattuk be, de ezeket a mondatokat elegendőnek tartjuk arra, hogy megindokoljuk, hogy miért is érdelemnek meg egy-egy szócikket a VII/2. kötetben.

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- Azan, Paul (1949):** Franchet d'Espèrey. Flammarion. Paris.
- Balogh, Eva Susan (1979):** A Böhm–Cuninghame tárgyalások 1919 júliusában. Történelmi Szemle. 22. évf. 1979/1. sz. 88–100. old.
- Bandholtz, Harry Hill (2020):** Román megszállás Magyarországon. Harry Hill Bandholtz dandártábornoknak, a magyarországi Szövetséges Katonai Misszió amerikai tagjának feljegyzései 1919–1920 között. Fekete Sas Kiadó. Budapest.
- Čaplovič, Miloslav – Petruf, Pávol (2001):** Francúzská vojenská misia v ČSR 1919–1938. Vojenská historia. Roč. 5. (2001) 4. č. 85–102. old.
- Courroy, Francis-Henri (2009):** Le général Paul Henrys 1862–1943, de la rue des Vosges à la crypte des invalides, itinéraire d'un Néocastrien. Patrimoine et culture du pays de Neufchâteau. Actes des 10e Journées d'études vosgiennes. 383–398. old.
- Ferrario, Carlo Antonio (1925):** Relazioni italo-ungheresi nella storia. Franklin. Budapest.
- Ferrario, Carlo Antonio (1933):** Le questioni ungheresi e alto adriatiche. Napoli. Ferrario, Carlo Antonio (1936): Italia ed Ungheria. Storia del regno d'Ungheria in relazione con la storia Italiana. Alpes. Milano.
- Filep Tamás Gusztáv (2000):** Főhatalomváltás Pozsonyban 1918–1920. Események történések egy hírlap közleményeinek tükrében. Kalligram. Pozsony.
- Fogarassy László (1981):** Hamelin tábornok egy titkos jelentés tükrében. Soproni Szemle. 35. évf. 1981/1 sz. 48–50. old.
- Gosset, Francis William** ezredes jelentései Sir Thomas B. Hohlernek, a budapesti brit főbiztosnak. (1921) Közli: N Erzsébet (1981): Angol dokumentumok a Baranya-misszió működéséről. In: Történelmi. Szabó Szemle. 24. évf. 1981/4. sz. 611–624. old.
- Graziani, Jean-César** In: Larousse du XXe siècle. (1953) Tome III. Publié sous la direction de Paul Augé Librairie Larousse, Paris, 1953. 459. old.
- Gulyás László (2021/a):** A Magyar Királyság román megszállásának szakaszai, különös tekintettel a Partium és a Tiszántúl megszállására. In: Gulyás László – Tóth Marcell – Zeman Ferenc: Lokális Trianon 1. Csongrád, Csanád és Torontál vármegye az összeomlás éveiben 1918–1919. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.
- Gulyás László (2021/B):** Mi volt Smuts tábornok ajánlata, és miért nem fogadta el Kun Béla? In: Gulyás László – Szidiropulosz, Archimédesz (szerk.): Trianoni kiskaté. 101 kérdés–101 válasz. L' Harmattan, Budapest. 73–74. old.
- Gulyás László – Tóth Marcell – Zeman Ferenc szerk. (2021):** Lokális Trianon 1. Csongrád, Csanád és Torontál vármegye az összeomlás éveiben 1918–1920. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.
- Gulyás László – Tóth Marcell – Zeman Ferenc szerk. (2021):** Lokális Trianon 2. Szeged az összeomlás éveiben. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.
- Gulyás László – Babucs Zoltán (2024):** A Felvidék megszállása, 1919. november 2. – 1919. január 29. In: Gulyás László szerk. (2004): A trianoni békediktátum története hét kötetben. 2/1 köt. A katonai megszállástól a magyar béke delegáció elutazásáig, 1918–

1920. A Magyar Királyság összeomlása és megszállása, 1918–1919. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged. 271–275. old.
- Gulyás László (2024):** A Baranyai Szerb–Magyar Köztársaság. In: Gulyás László (szerk.): A trianoni blékediktátum története hét kötetben. 3. köt. Apponyi beszédétől a határmegállapító Bizottságok munkájának befejezéséig. Egyesület Közép-Európa Kutatására, Szeged. 383–396. old.
- Halpern, Paul G. (2024):** Troubridge, Sir Ernest Charles Thomas (1862–1926). Oxford Dictionary of National Biography. Oxford University Press. Oxford.
- Hoffmann, Robert (1974):** The British Military Representative in Vienna, 1919. *The Slavonic and East European Review*. 52. évf. 127. sz. 252–271. old.
- Le Moal, Frédéric (2016):** Le plébiscite de Klagenfurt. Des militaires français hostile aux Yougoslaves? La Pologne dans les conflits du XXe siècle. II. Deuxième Guerre mondiale et Guerre froide. *Guerres mondiales et conflits contemporains*. Vol. 68. (2016) 1. No. (261. No.) 139–150. old.
- Le Chatelier, Jean (1985):** Le Général Maurice Pellé, 1863–1924. *Lettres et souvenirs*. Paris.
- Mittelhauser, Eugène (1929):** Sokolstvo v boji s Mad’armi, 1919. Sokolovská župa Masarykovska. Bratislava.
- Montgomery-Cuninghame, Thomas (1936):** *Dusty Measure. A Record of troubled Times*. John Murray. London.
- Moore, Charles (1947):** Report to the Inter-Allied Military Mission Made by the Subcommittee Sent to Pecs on November 28, Returning December 1, 1919. In: *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, the Paris Peace Conference*. 1919. Vol. XII. US Government Publishing Office. Washington D.C.
- Nagy Miklós (2019):** Francia megszállás Szegeden (1918–1920). *Areión könyvek*. Szeged.
- Notin, Jean-Christophe (2008):** Foch. Perrin. Paris.
- Reginald Gorton tábornok jelentése (részlet), 1920. január 9.** In: Pritz Pál: Horthy Miklós és a katonai diktatúra. *Történelmi Szemle*. 53. évf. (2011) 1. sz. 127–139. old.
- Romanelli, Guido (2022):** Küldetésem Magyarországon a Tanácsköztársaság és a román megszállás idején. *Ludovika Egyetemi Kiadó*. Budapest.
- Segre, Roberto (1928):** *La Missione Militare Italiana er l’Armistizio (dicembre 1918 – gennaio 1920)*. Zanichelli. Bologna.
- Vadász Sándor (1969):** Vix és Károlyi. *Hadtörténelmi Közlemények*. 16. évf. 1969/2. sz. 239–265. old.
- Vincelli, Daniel Pommier (2010):** *La missione Segre (1918–1920). L’Austria e la nuova Europa*.